

Beszámoló

az MTA BTK-NEB Vidéktörténeti témacsoportjának módszertani műhelykonferenciájáról

Helyszín: MTA BTK TTI

Időpont: 2015. február 3. (kedd) 10.00-14.30

A konferenciát *Ö. Kovács József* a témacsoport vezetője nyitotta meg. A referátumok jelenleg folyamatban lévő kutatásokról számoltak be. Elsőként *Horváth Gergely Krisztián* egy. docens, tanszékvezető (ELTE TáTK Szociológiai Intézet Történeti Szociológia Tanszék) szólalt fel, *Kovács I. Gábor (KIG)* betegsége miatt. A *Huszár Tibor* által kezdeményezett, 1979 óta folyó elitkutatásról számolt be, melynek első eredményei között hozta az alábbi műveket: *Szakály Sándor*: A magyar katonai elit 1938-1945. Bp. 1987.; *Gergely Jenő*: A katolikus egyházi elit Magyarországon, 1919-1945. Bp. 1992.; *Lengyel György*: A multipozícionális gazdasági elit a két világháború között. Fejezetek egy történetiszociológiai kutatásból. Bp. 1993. *Horváth* a felsorolt munkák módszertani problémájának tartotta, hogy azok a vizsgálathoz kizárólag az akkori lexikonokat használták fel, azaz kis mintával dolgoztak. Ezután *KIG* Horthy-korszakbeli „tudáselit”-kutatását ismertette: 4000 pozíciót, 1550 fővel vizsgál (ennek jó egyharmada az egyetemi oktatók csoportja). A kutatás fő kérdése a rekrutáció: honnan jönnek, mennyire van mobilitási lehetőség? Ehhez rendkívül szisztematikus adatgyűjtésre és vizsgálatra volt szükség, áttekintve az apák és nagyapák foglalkozását. A kutatás részeredményeinek fényében módszertani javaslatként fogalmazódott meg, hogy az 1944-1948 közti elitkutatásban szintén vizsgálják az apák foglalkozását, mivel ez nagyon fontos a mobilitás kérdésében. *Horváth* kiemelte, hogy *KIG* meghagyta a korabeli foglalkozások megnevezését, azok tartalmát vizsgálva és a kutatás későbbi szakaszában alkotta meg kategóriáit. Ez az eljárás mód véleménye szerint hasznos lehet jelen munka során, így elkerülhetők a prekonceptiók. Példaként hozta *Kovács Imrét (NPP)*, akinek az apja „uradalmi cseléd” volt, hangsúlyozva, hogy ennek valós tartalmát fel kell kutatni. *Kovács* apja esetében ez uradalmi gépészt jelent, amely ma megfeleltethető egy üzemvezetőnek. *Horváth* véleménye szerint ahhoz, hogy jól értsük a II. világháborút követő elitváltást, az utolsó békeév és 1945 elitjét is vizsgálni kell. Továbbá javasolta, hogy nézzék meg, honnan jött a bolsevikká lett elit, kiemelve három csoportot: 1. szegényparaszti réteg, 2. ipari munkásság, 3. üldöztetést túlélte zsidóság.

Káli Csaba főlevéltáros, igazgatóhelyettes (MNL ZML) folyamatban lévő kutatásáról számolt be, melynek témája a *Politikai pártok és a közigazgatási szervek kölcsönhatásai Zala megyében 1945-1946-ban*. A munkához a közigazgatás által keletkeztetett, igen gazdag forrásbázis áll rendelkezésre. *Káli* kutatómódszertani problémaként említette az iratokban meglévő ténybeli ellentmondásokat. Első lépésben a főispáni iratokat tekintette át a szovjet megszállás első hónapjaiból, amelyek alapot adhatnak a későbbi események értelmezéséhez. A SZEB helyi vármegyei kirendeltségének kérésére részletes összeírások születtek, többször kértek be adatokat, az élet szinte minden területéről. Második lépésben az alispáni iratokat tekintette át, amelyekből jól modellezhetők a közigazgatás szintjén történt változások, melyekhez fontosak a B-listázások iratanyagai is. Harmadik lépésben pedig a vármegye törvényhatósági bizottsági üléseinek jegyzőkönyveit nézte át, amelynek tanulsága, hogy ezeken érdemi vita és döntés nem nagyon született a vizsgált időszakban, csupán a formális politika szerepét töltötték be. A korabeli pártok iratai közül csak az MKP helyi szerveinek iratai maradtak meg, a többi pártról csak a főispáni iratokból lehet adatokhoz jutni. *Káli* tapasztalata alapján a helyi pártok tevékenységéhez a legjobb források a nemzeti bizottságok, illetve az igazolóbizottságok iratai. *Káli* után *Rigó Róbert* főiskolai docens (Kecskeméti Főiskola TFK) előadása munkahelyi kötelezettségei miatt elmaradt. *Ö. Kovács* felhívta arra a konferencia figyelmét, hogy *Rigó* tavaly megjelent munkájáról [Elitváltások évtizede

Kecskeméten, 1938-1948. Bp.-Pécs 2014.] Gyáni Gábor írt recenziót a *Forrásban* (2015/1. szám).

Kunt Gergely egy. tanársegéd (ME BTK TTI) előadásának címe *Szexuális traumák egy tanítónő második világháborús naplójában* volt. Bevezetőjében ismertette ennek a sokáig tabunak számító kutatási témának a historiográfiai előzményeit, kitérve a nehéz forrásadottságokra. *Kunt* elsősorban saját gyűjteményéből dolgozik, így jelen előadását is egy Erdélyből kapott hagyaték alapján prezentálta. A címben szereplő tanítónőnek csak a keresztnévét (Rózsa) árulta el. Rózsát háromszor erőszakolták meg a szovjet megszállás idején. *Kunt* a narratív pszichológia módszerével vizsgálta az anyagot, „*krízisnaplónak*” tekintve azt: az írásnak gyógyító funkciója van a kibeszéletlen trauma feldolgozásában.

Czetz Balázs főlevéltáros, mb. igazgató (MNL FML) a szovjet megszállás Fejér tapasztalatait vizsgálja a közigazgatási iratok tükrében. A téma 1945-1990 közötti historiográfiáját ismertetve kiemelte, hogy erős kritikával kezelendők a „*felszabadulás*” különböző évfordulóira megjelent forráskiadványok. 1990 utáni pozitív ellenpéldaként említette a *Mózesy Gergely* által összeállított kiadványt [Inter arma, 1944-1945. Fegyverek közt. (Válogatás a második világháború egyházmegyei történetének forrásaiból). Székesfehérvár 2004.] *Czetz* módszertani problémaként hozta fel, hogy Fejér megye 3 hónapos szovjet megszállása idején nem működött a közigazgatás. Ezért utólagosan visszatekintésekből állnak a témára vonatkozó közigazgatási iratok, illetve nagyrésztük másodkézből való, tehát nem azok keletkeztették, akik átélték az eseményeket. Az emberéletek elvesztésének, a fosztogatások, illetve az erőszaktelek forrásai inkább a magániratok és az *oral history*. *Czetz* eddigi kutatásai során egyetlen jegyzőkönyvet talált a közigazgatási iratokban, amely erőszaktevéletről tudósít. Problémaként említette, hogy hiányoznak az egészségügyi, kórházi iratanyagok. Kutatása időhatárának 1945 végét, 1946 elejét jelölte meg.

Az ebédszünetet követően *Galambos István* tud. kutató (NEB Hivatala) és *Hajagos Csaba* történész-muzeológus (Kecskeméti Katona József Múzeum) *A földtulajdon, mint politikai, társadalmi és gazdasági kérdés 1945* címmel tartották meg előadásukat. A kérdéskört azonos szempontok és forrástípusok alapján, párhuzamosan elemezték Kecskemét és környéke (*Hajagos*), illetve Keszthely és környéke (*Galambos*) esetében. *Hajagos* kibővítette a vizsgált – elsősorban levéltári – források körét, kutatva *Tóth László* múzeumi hagyatékát is, aki Kecskemét szovjet megszállása idején volt a város polgármestere. A vizsgálat fókuszba három különböző szintű közigazgatási egység – a községi földigénylő bizottságok, a Megyei Földbirtokrendező Tanács, illetve az Országos Földbirtokrendező Tanács – személyi és szervezeti összefüggéseire koncentrált. Először a helyi nemzeti bizottságok, a földigénylő bizottságok és termelési bizottságok iratanyagát tekintik át, majd később tervezik összevetni az országos szervek bizottsági tagjainak pártállásával és rokoni kapcsolataival. *Galambos* a kutatást nehezítő problémára hívta fel a figyelmet, miszerint képtelen hivatalnokok keletkeztették az iratokat és ezért sok dokumentum iktatószám nélkül maradt. Kecskemét és Keszthely vonatkozásában időbeli eltérésként mutatkozik a szovjet megszállás kezdete, illetve a nemzeti bizottságok megalakulása. *Galambos* és *Hajagos* megállapították, hogy a nemzeti bizottsági tagok rendőrségi vizsgálati jegyzőkönyvei forráskritikával kezelendők. További közös kutatási tapasztalatként említették, hogy a földosztásoknál a hatóságok befolyásolása nagyon fontosnak mutatkozott. Előadásukat számos, a munka további irányait meghatározó kérdéssel zárták.

Szűts István Gergely levéltáros (MNL VML) három vállalatot – Herendi Porcelángyár, Úrkúti Mangánércbánya Rt., Pápai Textilgyár – vizsgált 1945-ből, az alábbi kérdésekre keresve a választ: a vállalati struktúra hogyan működik, a háború hatása a vállalati struktúrára, mi lett a vállalatokkal a háború után. *Szűts* a vállalati, az üzemi bizottsági és a nemzeti igazolóbizottsági iratanyagot kutatja. Tapasztalata alapján a vállalatok működéséhez az

igazgatótanácsi jegyzőkönyvek bizonyulnak a legjobb forrásnak. Az igazolóbizottsági jegyzőkönyvekkel kapcsolatban megjegyezte, hogy alapvetően a vállalatok vezetőivel szemben nem történtek elmarasztalások. A téma historiográfiájával kapcsolatban elmondta, hogy az 1970-es évekből származó üzemtörténeti gyűjtések és tanulmányok természetesen forráskritikával kezelendők, azonban olyan forrásokra is hivatkoznak, amelyeket ma már máshol nem találhat meg a kutató. Az államosítás véleménye szerint egy folyamatként írható le, amelyet az üzemi bizottságok 1945. februári megalakulásától kell vizsgálni.

Balogh Róbert fiatal kutató (MTA BTK TTI) *A közellátás és rezsimváltás a szaklapokban 1944-1948* címmel tartotta meg előadását. *Balogh* az eddigi magyar szakirodalommal ellentétben a közellátás kérdéskörét a politikatörténeti helyett társadalomtörténeti kontextusba helyezi. Kutatásai alapján megállapította, hogy a korabeli orvosi szaklapokban a hiány sűrűbb leírása kerül elő. Fontos vizsgálati szempontként hozta az önkéntes hálózatoknál (a zöldkeresztesektől a népegészségőrökig) a kampányok és a politika viszonyát. *Balogh* a kutatást jelenleg a MÁV levéltárában folytatja tovább.

Horváth a referátumokat követően, a későbbi tanulmányokhoz javasolta a témák historiográfiai előzményeinek beemelését, megvizsgálva miként változik az arról való diskurzus. Ehhez példaként hozta *Hegedűs András* könyvét [A történelem és a hatalom igézetében. Bp. 1988.], amelyben előkerülnek többek között az elitváltás és az erőszak téma. *Ő. Kovács* zárásként néhány gondolatot, megjegyzést fűzött az elhangzottakhoz. Nézete szerint nem földreformról, hanem földosztásról, továbbá inkább elkobzásról kell beszélni, még akkor is, ha a korabeli törvényben földreformként határozták meg. A módszertanhoz hozzátette, hogy tisztában kell azzal lenni, hogy a források hol és milyen körülmények között keletkeztek. Hangsúlyozta, hogy a pártos történetírást félre kell tenni és úgy kell dolgozni, mintha most kezdenénk pl. a középkort feltárni. 1944/45-öt sorsfordulónak látja, amely hosszú időre változást hozott, ezért ezt nem csupán politikatörténeti eseményként, hanem társadalomtörténeti eseményként is be kell vezetni a szakmai diskurzusba. Felvetette az erőszakhatások problematikáját is, amelyek a testben és a gondolkodásban is kifejeződhetnek. Matriális és immatriális hatásokat is említett, amelyek közül az első az iratokból, a második nem az iratokból derül ki. A témacsoport jövőjét tekintve hangsúlyozta, hogy fontos az egyes kutatócsoportok vezetőivel és az egymással való kapcsolattartás. A kézirat elkészítéséhez a *Korall* hivatkozási szabályait javasolta. Mindenkitől kérte, hogy állítson össze a tanulmányához egy 10 oldalas forrástárat, átgépelve az eredeti szövegeket, gondolva arra, hogy a kiadvány később használhatóbb legyen pl. a felsőoktatásban. Továbbá javasolta, hogy táblázatokat is készítsenek a kutatók, a kutatás kvantitatív eredményeit is bemutatva. A témacsoport konferenciáját 2015. szeptember 10. csütörtökre hirdette meg.